

Я. О. ЧИРВА

викладач

Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

**АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ
З ФОРМУВАННЯ МІЖЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ
В ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ КЛАСИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ**

У статті визначено педагогічні умови формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів: забезпечення оволодіння іноземцями знаннями про суть, роль міжетнічної толерантності, норми та принципи міжетнічної взаємодії; використання освітнього середовища класичного університету як засобу накопичення іноземними студентами досвіду толерантної поведінки в міжетнічних відносинах; надання дієвої педагогічної підтримки в здійсненні ними самовиховання в окресленому напрямі. Проаналізовано результати варіативного педагогічного експерименту з формування міжетнічної толерантності в студентів-іноземців шляхом реалізації цих умов в освітньому процесі класичного університету. Установлено, що в усіх експериментальних групах відбулись суттєві зміни в рівнях її сформованості. Це стало підставою для висновку, що визначені педагогічні умови дійсно забезпечують ефективне формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів.

Ключові слова: міжетнічна толерантність, іноземний студент, класичний університет, педагогічний експеримент.

У сучасних умовах загострення відносин між різними країнами негативно впливає й на процес розбудови комунікативних контактів між іноземними студентами, які навчаються в українських класичних університетах. Одним з ефективних шляхів покращення цієї ситуації є цілеспрямоване формування в цих студентів міжетнічної компетентності.

Як з'ясовано, у науковій літературі висвітлено окремі аспекти окресленої проблеми, зокрема визначено теоретично-методичні засади формування толерантної особистості (В. Андрущенко, І. Бех, Т. Варенко, Г. Лактіонова, В. Лутай, М. Сметанський та ін.), розкрито суть міжетнічної толерантності особистості (А. Дудолад, Н. Сергієнко, І. Тишик та ін.), висвітлено особливості формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів (Л. Асейкіна, О. Білик, Є. Степанов, Т. Язвінська та ін.). Однак у процесі здійснення наукового пошуку встановлено, що проблему формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів достатньою мірою не досліджено.

Зокрема, під час здійснення наукового пошуку визначено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів: забезпечення оволодіння іноземцями знаннями про суть, роль міжетнічної толерантності, норми та принципи міжетнічної взаємодії; використання освітнього середовища класичного університету як засобу накопичення іноземними студентами

досвіду толерантної поведінки в міжетнічних відносинах; надання дієвої педагогічної підтримки в здійсненні ними самовиховання в окресленому напрямі. Було також сформульовано припущення, що реалізація цих умов забезпечує ефективне формування міжетнічної толерантності в студентів-іноземців. Докладний опис реалізації цих умов подано в одній авторських публікацій. З метою перевірки правильності цього припущення було організовано варіативний педагогічний експеримент упродовж 2012–2014 рр. на базі Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна та Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького.

Мета статті – проаналізувати результати педагогічного експерименту з формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів класичних університетів.

Для виявлення рівнів сформованості міжетнічної толерантності в іноземних студентів обрано відповідні критерії й показники: мотиваційно-вольовий (розвиненість інтересу до міжетнічної комунікації; прояв усвідомленого бажання оволодіти міжетнічною толерантністю); емоційно-ціннісний (характер емоційного сприйняття представників інших етносів, їхніх традицій та звичаїв; прояв ціннісного ставлення до міжетнічної толерантності); когнітивно-поведінковий (сформованість знань і вмінь, необхідних для здійснення толерантної поведінки), особистісно-рефлексивний (сформованість необхідних для здійснення міжетнічної комунікації особистісних якостей, адекватність самооцінки їх сформованості). На основі цих критеріїв і показників визначено три рівні сформованості в студентів-іноземців цієї толерантності: високий, середній та низький.

Відповідно до розробленого плану проведення експерименту, створено дві експериментальні групи: E_1 (279 студентів) і E_2 (281 студент). Перша з них об'єднала іноземних студентів з Індії, Китаю, Пакистану, Туркменістану, для яких є характерним колективістський тип національної культури. До другої групи увійшли студенти з Алжиру, Йорданії, Лівії, Іраку, Нігерії, Ізраїлю, яким притаманний індивідуалістський тип національної культури. Проведення педагогічного експерименту відбувалось за такими традиційними етапами: констатувальний, формувальний і контрольний.

Так, на першому з них визначали вихідний рівень сформованості міжетнічної толерантності іноземних студентів. Зокрема, на цьому етапі реалізовували такі завдання: 1) проаналізувати розвиненість інтересу студентів до міжетнічної комунікації; 2) визначити частоту прояву ними усвідомленого бажання оволодіти міжетнічною толерантністю); 3) з'ясувати характер емоційного сприйняття студентами представників інших етносів, їхніх традицій та звичаїв; 4) визначити характер прояву іноземцями ціннісного ставлення до міжетнічної толерантності; 5) продіагностувати наявність у студентів знань, що забезпечують толерантну поведінку в міжетнічній комунікації; 6) визначити рівень сформованості в студентів умінь, що забезпечують толерантну поведінку в міжетнічній комунікації; 8) продіагностувати сформованість у студентів необхідних для здійснення міжетніч-

ної комунікації особистісних якостей (рефлексивність, шанобливість, тактовність, емпатійність тощо); 9) установити ступінь адекватності самооцінки студентами сформованості цих якостей.

Так, згідно з першим завданням, на констатувальному етапі експерименту проведено аналіз розвиненості інтересу студентів до міжетнічної комунікації, згідно з другим – визначено частоту прояву студентами-іноземцями усвідомленого бажання оволодіти міжетнічною толерантністю. Для виконання цих завдань використано такі методи дослідження: спостереження, анкетування, бесіди, незалежне експертне оцінювання. Як засвідчили отримані дані, 8,2% студентів групи E_1 та 6,3% студентів групи E_2 виявляли сильно виражений інтерес до здійснення міжетнічної комунікації, тоді як 38,6% студентів групи E_1 та майже половина студентів групи E_2 цей інтерес практично не виявляли. Також визначено, що стійке усвідомлене бажання оволодіти міжетнічною толерантністю продемонстрували тільки 7,8% студентів групи E_1 та 6,3% студентів групи E_2 , а відсутність цього бажання діагностовано в 46,3% студентів групи E_1 та 6,3% студентів групи E_2 .

На виконання третього завдання визначено характер емоційного сприйняття іноземними студентами представників інших етносів, їхніх традицій та звичаїв. Для цього застосовано такі методи: спостереження, незалежне експертне оцінювання, а також методику визначення соціальної дистанції за допомогою шкали Богардуса (варіант Л. Почебут) [3]. Уточнимо, що ця шкала дає змогу діагностувати соціально-психологічне прийняття іноземним студентом інших людей (насамперед студентів), які відрізняються від нього за національністю, релігією та іншими визначеними ознаками.

На основі систематизації й узагальнення отриманих даних встановлено, що позитивне емоційне сприйняття представників інших етносів практично в усіх ситуаціях демонстрували 7,9% студентів групи E_1 та 6,1% студентів групи E_2 . У свою чергу, негативне емоційне сприйняття представників інших етносів у більшості випадках було зафіксовано в третини студентів E_1 та 36,7% студентів групи E_2 .

На виконання четвертого завдання визначено характер прояву іноземцями ціннісного ставлення до міжетнічної толерантності. Для цього використано такі методи: бесіди, спостереження, незалежне експертне оцінювання, а також методику Ш. Шварца для вивчення цінностей особистості [1]. Ця методика включає дві частини: перша об'єднує в собі цінності, що відображають принципи людини та способи дії, які є важливими для неї; друга – містить профіль особистості.

На основі узагальнення отриманих даних отримано такі результати: стійке позитивне ціннісне ставлення до міжетнічної толерантності виявляли 7,6% студентів групи E_1 та 6,1% студентів групи E_2 . Водночас негативне ціннісне ставлення до міжетнічної толерантності зафіксовано у 26,9% студентів групи E_1 та 31,1% студентів групи E_2 .

На виконання наступного завдання на констатувальному етапі експерименту визначено наявність у студентів знань, що забезпечують толерантну поведінку студента в міжетнічній комунікації. Для цього використано такі методи: анкетування, бесіди, вивчення письмових самостійних та творчих робіт, продукції їхньої позааудиторної діяльності. Системні, повні й гнучкі знання у визначеній галузі продемонстрували тільки 7,3% студентів групи E_1 та 7,2% студентів групи E_2 . Водночас з'ясовано, що в чверті студентів групи E_1 та третини студентів групи E_2 ці знання практично відсутні.

Зауважимо також, що на виконання шостого завдання визначено рівень сформованості в студентів умінь, які забезпечують їхню толерантну поведінку в міжетнічній комунікації. Як встановлено, на констатувальному етапі експерименту в групі E_1 виявлено високий рівень сформованості умінь: перцептивно-інтелектуальних – у 6,1% студентів групи E_1 та 5,9% студентів групи E_2 , організаційно-комунікативних – у 5,7% студентів групи E_1 та 5,4% студентів групи E_2 , оцінно-рефлексивних – у 6,4% студентів групи E_1 та 5,7% студентів групи E_2 . У свою чергу, виявлено низький рівень сформованості цих умінь: перцептивно-інтелектуальних – у 26,5% студентів групи E_1 та 35,4% студентів групи E_2 , організаційно-комунікативних – у 29,8% студентів групи E_1 та 37,1% студентів групи E_2 , оцінно-рефлексивних – у 25,7% студентів групи E_1 та 34,3% студентів групи E_2 .

Під час виконання восьмого завдання діагностували сформованість у студентів необхідних для здійснення міжетнічної комунікації особистісних якостей. Для цього використовували такі методи: спостереження, анкетування, незалежне експертне оцінювання, а також методику “Оцінка комунікативних і організаторських схильностей (КОС)” (В. В. Синявського і Б. О. Федоришина) [2]. На констатувальному етапі експерименту з'ясовано, що 5,9% студентів групи E_1 та 7,8% студентів групи E_2 демонстрували стійкий прояв визначених особистісних якостей. Проте 29,5% студентів експериментальної групи E_1 та 36,7% студентів експериментальної групи E_2 цих якостей майже не виявляли.

Також на констатувальному етапі експерименту визначено ступінь адекватності самооцінки іноземних студентів сформованості в себе виділених вище якостей. За отриманими результатами на цьому етапі експериментальної діяльності тільки в третині студентів групи E_1 та у 24,1% студентів експериментальної групи E_2 виявлено адекватну самооцінку сформованості цих якостей.

На формуальному етапі експерименту визначені педагогічні умови формування міжетнічної толерантності в іноземних студентів реалізовувались в освітньому процесі класичного університету. Докладний опис реалізації цих умов подано в одній з авторських публікацій.

На контрольному етапі експерименту знов проведено відповідну діагностику. На цьому етапі поставлено аналогічні завдання та використано ті самі методики, що й на констатувальному етапі експерименту. Проаналізуємо отримані результати.

Так, за першим завданням здійснено аналіз розвиненості інтересу студентів до міжетнічної комунікації. Як встановлено, на контрольному етапі експерименту вже 22,4% студентів групи E₁ та 13,2% студентів групи E₂ виявляли сильно виражений інтерес до здійснення міжетнічної комунікації. Водночас 14,5% студентів групи E₁ та 19,9% студентів групи E₂ цього інтересу практично не виявляли.

Згідно з другим завданням також проведено аналіз розвиненості інтересу студентів до міжетнічної комунікації. Установлено, що на контрольному етапі експерименту стійке усвідомлене бажання оволодіти міжетнічною толерантністю демонстрували 25,3% студентів групи E₁ та 19,8% студентів групи E₂, а відсутність цього бажання виявлено в 21,1% студентів групи E₁ та 24,3% студентів групи E₂.

Як вимагало третє завдання, на контрольному етапі експерименту визначено характер емоційного сприйняття представників інших етносів, їхніх традицій та звичаїв. Зокрема, з'ясовано, що позитивне емоційне сприйняття представників інших етносів практично в усіх ситуаціях демонстрували 26,7% студентів групи E₁ та 20,2% студентів групи E₂. У свою чергу, негативне емоційне сприйняття представників інших етносів у більшості випадках зафіксовано в 19,4% студентів групи E₁ та 24% студентів групи E₂.

Відповідно до четвертого завдання, визначено характер прояву іноземцями ціннісного ставлення до міжетнічної толерантності. Так, на контрольному етапі експерименту стійке позитивне ціннісне ставлення до міжетнічної толерантності виявляли 33,1% студентів групи E₁ та 25,4% студентів групи E₂. Водночас негативне ціннісне ставлення до міжетнічної толерантності зафіксовано у 3,9% студентів групи E₁ та 4,9% студентів групи E₂.

За п'ятим завданням, на контрольному етапі експерименту досліджено стан сформованості в студентів знань. За одержаними результатами, системні, повні та гнучкі знання діагностовано в 16,9% студентів групи E₁ та 11,3% студентів групи E₂. Водночас у 4,5% студентів групи E₁ та у 7,4% студентів групи E₂ ці знання практично відсутні.

Відповідно до шостого завдання, досліджено рівень сформованості в студентів умінь, які забезпечують толерантну поведінку в міжетнічній комунікації. Зокрема, на контрольному етапі експерименту діагностовано високий рівень сформованості умінь: перцептивно-інтелектуальних – у 16,3% студентів групи E₁ та 13,2 студентів групи E₂, організаційно-комунікативних – у 13,3% студентів групи E₁ та 10,5% студентів групи E₂, оцінно-рефлексивних – у 17,0% студентів групи E₁ та 14,3 % студентів групи E₂. Також виявлено низький рівень сформованості цих умінь: перцептивно-інтелектуальних – у 10,3% студентів групи E₁ та 17,5% студентів групи E₂, організаційно-комунікативних – у 11,3% студентів групи E₁ та 17,5% студентів групи E₂, оцінно-рефлексивних – у 12,8% студентів групи E₁ та 21,2% студентів групи E₂.

Під час виконання восьмого завдання вивчено сформованість у студентів необхідних для здійснення міжетнічної комунікації особистісних

якостей. Як з'ясовано, на контрольному етапі експерименту 16,4% студентів групи E₁ та 14,5% студентів групи E₂ демонстрували стійкий прояв визначених особистісних якостей. Водночас 14,1% студентів експериментальної групи E₁ та 20,4% студентів експериментальної групи E₂ цих якостей майже не проявляли.

Крім того, на контрольному етапі експерименту визначено адекватність оцінки іноземними студентами сформованості в себе виділених вище якостей. За отриманими результатами, на цьому етапі вже 38,4% студентів групи E₁ та 42,1% студентів групи виявляли адекватну самооцінку сформованості цих якостей.

Висновки. Аналіз отриманих даних свідчить, що під час проведення експерименту в обох групах за всіма визначеними критеріями спостерігалось суттєве збільшення рівня сформованості міжетнічної толерантності в іноземних студентів. Отже, сформульоване припущення є правильним. Причому варто зауважити, що більш інтенсивну динаміку в цьому плані зафіксовано в студентів, які були вихідцями з країн, де домінує колективістський тип національної культури. У майбутньому планується розробити для викладачів методичні рекомендації з окресленої проблеми.

Список використаної літератури

1. Методика Шварца для изучения ценностей личности: концепция и методическое руководство. Санкт-Петербург, 2004. 70 с.
2. Психодіагностика в службі зайнятості: метод. посібник / за ред. В. В. Синявського, О. О. Яцишина. Київ, 1998. 132 с.
3. Сонин В. А. Шкала социальной дистанции (шкала Богардуса, вариант Л. Г. Почебут). *Психодиагностическое познание профессиональной деятельности*. Санкт-Петербург, 2004. С. 216–218.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2017.

Чирва Я. А. Анализ результатов педагогического эксперимента по формированию межэтнической толерантности у иностранных студентов классических университетов

В статье определены педагогические условия формирования межэтнической толерантности у иностранных студентов классических университетов: обеспечение овладения иностранцами знаниями о сути, роли межэтнической толерантности, нормах и принципах межэтнического взаимодействия; использование образовательной среды классического университета как средства накопления иностранными студентами опыта толерантного поведения в межэтнических отношениях; оказание действенной педагогической поддержки в осуществлении ими самовоспитания в обозначенном направлении. Проанализированы результаты вариативного педагогического эксперимента по формированию межэтнической толерантности у студентов-иностранцев путем реализации этих условий в образовательном процессе классического университета. Установлено, что в экспериментальных группах произошли существенные изменения в уровнях ее сформированности. Это стало основанием для вывода, что определенные педагогические условия действительно обеспечивают эффективное формирование межэтнической толерантности у иностранных студентов классических университетов.

Ключевые слова: *межэтническая толерантность, иностранный студент, классический университет, педагогический эксперимент.*

Chyrva Y. The Analysis of the Results of Pedagogical Experiment for the Formation of Interactive Tolerance in Foreign Students of Classical Universities

The author's understanding of the essence of interethnic personality tolerance is disclosed in the article. The pedagogical conditions of the formation of interethnic tolerance in foreign students of classical universities are determined: to ensure the knowledge of the essence of the foreigners' acquirement, the role of interethnic tolerance, norms and principles of interethnic interaction; use of the educational space of the classical university as a means of accumulation of foreign students experience of tolerant behavior in interethnic relations; providing an effective pedagogical support in the implementation of self-education in the defined direction.

In order to verify the effectiveness of these conditions, a pedagogical experiment of a variational nature was conducted. Thus, two experimental groups were created. The first of these groups brought together foreign students from India, China, Pakistan, Turkmenistan, which is characterized by a collectivist type of culture. The second group included students from Algeria, Jordan, Libya, Iraq, Nigeria, Israel, which has an individualistic type of culture.

Criteria (motivational-volitional, emotional-value, cognitive-behavioral, personally reflexive) and the corresponding indicators were chosen to identify the levels of interethnic tolerance in foreign students.

The publication also shows the results of the pedagogical experiment, which showed an increase in the level of the formation of interethnic tolerance among students from both groups. Moreover, it was found that during the experiment in the second group there was a more intense dynamics in the formation of this quality. This became the basis for the conclusion that certain pedagogical conditions are really ensure the effective formation of interethnic tolerance in foreign students of classical universities.

Key words: *interethnic tolerance, foreign student, classical university, pedagogical experiment, received results.*